

Jela MARESIĆ

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

O DIJALEKATNIM OSOBINAMA U PODRAVSKOJ OJKONIMIJI

O tome koje će dijalekatne osobine izvornoga ojkonima ući u službenu uporabu vrlo često odlučuje slučajni administrator s iskrivljenom slikom o vrijednosti dijalekata. Osim toga, već se više od jednog stoljeća (a nažalost i danas), namjerno, sva kajkavska imena svode na štokavsku normu. To se jako dobro vidi na primjeru podravske ojkonimije o kojoj će biti riječi u ovome članku.

1. UVOD

Ojkonimi nastaju u određenom izvornom govoru i sadrže sve govorne crte toga govora, od naglasaka, izgovora i broja vokala do morfoloških i tvorbenih osobitosti. Ulazeći u službenu uporabu, u književni jezik mnoge se dijalekatne crte gube, a izvorni se lik mjesnoga imena prilagođava sustavu književnoga jezika. Samoglasnički se sustavi izvornih kajkavskih govora, pa tako i podravskih kajkavskih govora o kojima će biti riječi u ovome radu,¹ razlikuju od književnoga, kako po broju, tako i po izgovoru pojedinih samoglasnika. U Podravini je najčešći šesteročlani sustav (*i, e, ɛ, o, u, a*), no ima i govora s drugačijim sustavom od toga. Ulaskom ojkonima u književni jezik samoglasnički se sustav govora iz kojega ojkonom potječe mora svesti na peteročlani sustav književnoga jezika. Velik dio podravskih ojkonima pripada virovskopodravskoj grupi govora. Za te je govore znakovit naglasni sustav koji ima nekoliko temeljnih pravila. Naglasak može biti

¹ U ovome su radu obuhvaćena imena mjesta koja se nalaze na prostoru od Pitomače do Drave iza Koprivnice, dijela ludbreške Podravine te od mađarske granice do rubnih dijelova Bilogore.

samo na posljednja dva sloga u riječi. Na posljednjem slogu, ako je dug može stajati samo dugosilazni naglasak (npr. *z nogōm*). Ako je posljednji slog kratak, naglasak je na pretposljednem slogu. Na tom slogu, ako je kratak, stoji kratkosilazni naglasak (npr. *nōga*), a ako je dug, dugosilazni ili akut (npr. *pripovēda/pripovēda*). Hoće li se u tom položaju ostvariti akut ili dugosilazni naglasak nije fonološki relevantno jer su se opreke po intonaciji u podravskim govorima izgubile. Fonološku vrijednost imaju samo dužine koje osim u naglašenom slogu mogu biti još samo u prednaglasnom položaju (npr. *prēpisāvāti*). Zanaganasne su dužine pokračene. U nekim se podravskim govorima kao osnova za određivanje mjesta naglasaka uzima morfološka riječ (Ferdinandovec, Kalinovec i dr.), a u nekim naglasna sraslica (Virje, Đurđevac i dr.). Sasvim je jasno da se naglasci ojkonima koji pripadaju takvom naglasnom sustavu ne mogu ostvariti u književnom jeziku. Tako će se npr. izvorni likovi *Đūrđēvec*, *Šēsveltē*, *Kalnōvec* u književnom jeziku ostvariti kao *Đūrđevac*, *Šēsvete*, *Kalínovac*. Prilagođavaju se i neke morfološke i tvorbene osobine izvornoga imena. U deklinaciji se npr. ne mogu pojaviti izvorni oblici genitiva, ako se razlikuju od književnih oblika (*Virje*, gen. *Viri*, *Bregi*, gen. *Bregov*). Službeni su likovi tih ojkonima *Virje*, gen. *Virja* i *Bregi*, gen. *Brega*. Međutim, vrlo se često nepotrebno poštokavljuju dijalekatne jezične crte koje mogu ući u književni jezik. Nema nikakva razloga da u službenu uporabu ne uđu likovi s kajkavskim refleksom *jata* i poluglasa (bilježeni grafemom *e*), kontinuantom starog samoglasnika *o* i silabema *l* (*o*), da se sačuvaju neke stare glasovne skupine (npr. *čr* i *tj*) itd. Neke od tih dijalekatnih crta nose važnu obavijest u prepoznavanju ojkonima, pa njihovim promjenama dolazi do otežavanja u prenošenju onomastičke obavijesti.² Tako npr. promjenom kajkavskoga sufiksa *-ec* u izvornom ojkonimu *Budrovec* (kraj Đurđevca) u štokavski *-ac* dolazi do homonimije s ojkonimom *Budrovac* (kraj Virovitice), pa ovaj posljednji mora dobiti razlikovni član (*Budrovac Lukački*). Isti je slučaj s ojkonimom *Kozarevac* (kraj Đurđevca) koji se izvorno zove *Kozarevec* i ojkonimom *Kozarevac Račanski* (kod Nove Rače).

2. REFLEKS JATA

Odras je *jata* u govorima podravskoga područja samoglasnik *e*-tipa (npr. *breg*, *del*, *sever*). Većina podravskih ojkonima koji u osnovi imaju *jat*, u službenoj uporabi imaju oblike u kojima se on bilježi grafemom *e* (npr. *Severovci*, *Koprivnički Bregi*, *Kunovec Breg*, *Ludbreg*, *Delovi*).

² Usp. Petar Šimunović, *Ime i jezična norma*, *Onomastica Jugoslavica* 13, Zagreb, 1989.

Neke od tih ojkonomija u Akademijinu rječniku nalazimo u poštokavljenom obliku s ijekavskim refleksom jata (npr. *Dijelovi*, a natuknica *Bregi* upućuje se na natuknicu *Brijeg*³). Selo Donje Zdelice u Akademijinu rječniku potvrđeno je upravo u tom obliku⁴ jer se od kraja slova P više nisu poštokavljivali svi neštokavski oblici. Ime toga mjesta s kajkavskim refleksom jata nalazimo i na karti i popisu mjesta zagrebačke nadbiskupije.⁵ U najnovijem Imeniku naseljenih mjesta Hrvatske⁶ čitamo Donje Zdelice. Zdeličani svoje selo zovu *Dolnje Zdelice* (gen. *Dolnji Zdelic*).⁷ U službenoj uporabi prihvaćaju ime Donje Zdelice, misleći da je ono jedino pravilno. Posljedica je to više od stogodišnjega uvjeravanja o ljepoti i pravilnosti štokavskoga narječja.

Gornje Zdelice, koje teritorijalno i administrativno pripadaju susjednom bilogorskom području, i u službenoj uporabi imaju ime s kajkavskim refleksom jata.

3. POLUGLAS

Na mjestu poluglasa kao i na mjestu jata u kajkavskim govorima nalazimo samoglasnik e-tipa. Tako je i u svim podravskim kajkavskim mjesnim govorima (npr. *deska*, *pevec*).

Samoglasnik *e* na mjestu poluglasa nalazimo u sufiksu *-ec* koji je čest tvorbeni element u kajkavskoj toponimiji. Taj sufiks imamo u izvornim podravskim ojkonomijama: *Otrovanec*, *Dinjevec*, *Kozarevec*, *Prugovec*, *Kalnovac*, *Budrovec*, *Čepelovec*, *Đurđevac*, *Mičetinac*, *Glogovec*, *Jeduševac*, *Kunovac*, *Štagljinec*, *Đelekovec*, *Torčec*, *Jembrovec*,⁸ *Jagnjedovec*, *Jantolovec*, *Sigetec*, *Peteranec*...). Gotovo sva sela u okolici Đurđevca u službenoj uporabi imaju poštokavljene likove imena: *Dinjevac*, *Kozarevac*, *Prugovac*,⁹ *Kalinovac*, *Budrovac*, *Čepelovac*, *Đurđevac*,

³ Vidi: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, pod natuknicama *Dijelovi* i *Bregi*.

⁴ Vidi n. dj. pod natuknicom *Zdelice*.

⁵ Josephum Szeman, *Repertorium locorum objectorumque in IX. tabulis mappae totius dioecesis Zagrabienensis occurrentium*, Zagrabiae 1825.

⁶ *Imenik naseljenih mjesta Hrvatske*, Čvor, Bjelovar 1993.

⁷ U pridjevu *dolnji* imamo nepromijenjeno *l* na kraju sloga što je opća značajka kajkavskih govora. Ni ta dijalekatna crta nije ušla u službeni lik Donje Zdelice.

⁸ Ojkonim *Emryhowcz* potvrđen je već 1501. god. (F. Rački, *Popis zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine IV. Zagreb 1872, str. 213.) Izvorno ime *Jembrovec* nastalo je vjerojatno prema Embre, mađ. inačici imena sv. Emerika. Službeni je lik *Imbriovec* vjerojatno kasnijega postanja prema Imbrih (zamjena je *e* u *i* prema mađ. Imre). Nakon ispuštanja intervokalnog *h*, zijev se rješava umetanjem jedva čujnoga glasa *j*.

⁹ U *Akademijinu rječniku* iza natuknice *Prugovac* ... 'selo u blizini Đurđevca'.. slijedi natuknica *Prugovečki* za koju obrađivač kaže da je to prezime u Hrvatskoj izvedeno od imena sela *Prugovec*. Na tom se primjeru jasno otkriva da su prava imena falsificirana.

Mičetinac, Ferdinandovac. Većina navedenih imena u starijim povijesnim izvorima ima sufiks -*æc*, odnosno -*ec*, a tek od 1893. i kasnije, nalazimo ih sa sufiksom -*ac*.¹⁰ U tom dijelu Podravine jedino Otrovanec i Miholjanec¹¹ imaju službene likove sa sufiksom -*ec*.¹² Stanovnici Miholjanca u svom mjesnom govoru imaju pluralni oblik *Miolānci* (gen. *Miolāņec*) sa značenjem 'ljudi koji pripadaju Miolanu'. U tom se dijalekatnom imenu glas *h* u intervokalnom položaju izgubio, a glas *lj* depalatalizirao. Povijesni nam izvori potvrđuju samo singularni lik toga imana.¹³ Ojkonim *Mičetinec* ispravnije je pisati s fonemom *č*. Taj glas imamo zabilježen u povijesnim potvrdama toga imena,¹⁴ a isto je tako i u izvornom govoru u kojem nema fonema *ć*. Ime *Ferdinandovac* novijega je datuma. Pučki je lik toga imena *Ferdinant* (od *Ferdinandsdorf*¹⁵), s obezvučenim krajnjim suglasnikom (*d > t*). Stanovnici svih navedenih sela govore kajkavskim narječjem, i u svom svakodnevnom govoru rabe isključivo likove sa sufiksom -*ec*. U službenoj uporabi prelaze u drugi sustav i prihvaćaju nametnuta imena na -*ac*. Vjeruju da su ona pravilnija od njihovih kajkavskih. Većina takvih imena kajkavskih sela u okolici Koprivnice ima nepromijenjen sufiks -*ec* u svojem imenu i u službenoj uporabi: Torčec, Sigetec, Đelekovec, Kunovec, Imbriovec, Koprivnički Ivanec, Peteranec¹⁶... Štokavska ili miješana štokavsko-kajkavska sela u najnovijim povijesnim izvorima imaju potvrđene likove sa sufiksom -*ac*: Javorovac, Srdinac, Plavšinar, Jeduševac, Glogovac, dok su starije potvrde sa sufiksom -*ec*.¹⁷ Tako i danas govore Hrvati kajkavci stanovnici tih i okolnih sela (npr. *Jeduševac*, *Glogovec*). Doseljavanje Srba na to područje, a i namjerno poštokavljivanje utjecalo je da sadašnja službena imena tih mjesta završavaju sufiksom -*ac*.

U ojkonimu *Klošter* (prema njemačkom *kloster*) imamo samoglasnik *e* koji se ponaša kao da je od poluglasa. Taj se glas u genitivu gubi. U službenom liku toga imena imamo -*a*-: *Kloštar*. Nekoliko takvih mjesta dobivaju, radi razlikovanja, u svom imenu još jedan član (npr. *Kloštar Ivanić*, *Kloštar Šiljevički*, *Kloštar Vojakovački*, *Kloštar Podravski*, *Pavlin Kloštar*; samo je *Kloštar* u Istri bez

¹⁰ Vidi: Georg Heller, *Comitatus Crisiensis*, München 1978.

¹¹ Otrovanec administrativno pripada općini Pitomača, a Miholjanec Virju.

¹² U *Akademijinu rječniku* čitamo *Otrovanac* i *Miholjanec* s napomenom da je po kajkavskom govoru *Otrovanec* i *Miholjanec*.

¹³ Vidi: *Comitatus Crisiensis*, str. 154.

¹⁴ Vidi n. dj. str. 153.

¹⁵ Vidi n. dj. str. 63-64.

¹⁶ U *Akademijinu rječniku* nalazimo navedena imena sela (osim prvih dvaju) u poštokavljenom liku: *Đelekovac*, *Kunovac*, *Imbriovac*, *Ivanac*, *Peteranac*.

¹⁷ Vidi: *Comitatus Crisiensis*.

atributa). U slučaju Kloštra Podravskoga moglo se iskoristiti izvorno *Klošter*¹⁸ i time bi se izbjeglo dvočlano ime.

4. SAMOGLASNIK $o < \varrho$

Samoglasnik $o < \varrho$ nalazimo u nekoliko izvornih ojkonima, primjerice u: *Sobotica* i *Kotnjak*. Ta se dijalekatna crta ne čuva u službenim imenima spomenutih mjesta koja glase: Subotica Podravska i Kutnjak. Isto tako na ludbreškom području nalazimo ojkonom Kućan Ludbreški (izvorno *Kočani*) u kojem se spomenuta crta ne čuva. Samo u ojkonomu Globočec Ludbreški imamo kontinuantu $o < \varrho$ i to zato što je taj ojkonom motiviran pridjevom *globok* koji je znakovit samo za kajkavske govore te ga nema u književnom jeziku.

5. POJAVA PROTEZE

Pojava je proteze opća značajka svih, pa tako i podravnih kajkavskih govora. Na početku se riječi koja počinje samoglasnikom pojavljuje protetsko *j* ili *v*. U pravilu ispred *a*, *e*, i *o* dolazi protetsko *j* (*Jana*, *jegede*, *joko*), a ispred *u* i $o < \varrho$ protetsko *v* (*vulica*, *vogel*). Pojava je protetskog *j* nedosljedna, obuhvaća najčešće samo određene lekseme.

Protetsko *j* imamo i u nekim izvornim likovima mjesnih imena (npr. *Sveta Jana*, *Veliki Jotok*, *Mali Jotok*, *Jembrovec*, *Jantolovec*). Ta dijalekatna jezična osobina ne ulazi u službeni lik ojkonima, pa navedena imena glase: Sveta Ana, Veliki Otok, Mali Otok, Imbriovec, Antolovec.

Protetsko *v* ispred *š* ($< \check{a}$) dolazi u izvornom imenu *Voderjan* koji je danas samo dio Kloštra Podravskoga. U Oderjanu je bila crkva sv. Hadrijana (Adrijan) prema kojem je mjesto dobilo ime.

6. GUBLJENJE SAMOGLASNIKA

Zbog težnje da riječ počne suglasnikom, u kajkavskim se govorima samoglasnici na početku riječi često gube, a često se reduciraju i samoglasnici unutar riječi.

Tu pojavu imamo i u nekim ojkonimima. Tako stanovnici Okrugljače, jednog od najistočnijih kajkavskih sela, ne izgovaraju početni samoglasnik u imenu svojega mjesta, pa se ono razlikuje od službenoga: *Krugljača* (gen. *Krugljače*).

U izvornom ojkonomu *Kalnovec* (gen. *Kalnovca*) imamo reducirano *i* u naglašenom slogu. Spomenuta dijalekatna osobina ne ulazi u službene likove imena (Okrugljača i Kalinovac).

¹⁸ Prema povijesnim izvorima to se je selo upravo tako nekada i zvalo (usp. *Comitatus Crisiensis*, str. 118-119)

7. SUGLASNIČKA SKUPINA *čr*

Stara se suglasnička skupina *čr* čuva u ojkonimima Velika i Mala Črešnjevica. Pravo je čudo što su imena tih dvaju sela zadržala tu kajkavsku jezičnu crtu jer su u oba jedan dio stanovnika Srbi (pogotovo u Maloj Črešnjevici). Velika i Mala Črešnjevica spadaju u miješane govore, dok su istočno od njih hrvatska sela u kojima se govori štokavski. Ime sa skupinom *čr* imamo potvrđeno u nekim izvorima,¹⁹ no na uporabnoj razini možemo naći i ime Trešnjevica usporedno s Črešnjevica. U Maloj Črešnjevici, koja je više srpska i štokavska, prevladava ime *Trešnjevica*, a isto tako govore i Srbi u Velikoj Črešnjevici. Hrvati u Velikoj Črešnjevici govore *Čerešnjevica*, s punoglasjem na mjestu *čr*. Stanovnik je *Čerešnjevčan*, a stanovnica *Čerešnjevčanka*. Glasovna se skupina *čr* nije očuvala u apelativima pa imamo, primjerice, *trešnja* i *crep* u oba sela. U povijesnim izvorima također imamo potvrđen lik s punoglasjem *čere-* (najstariju potvrdu imamo već 1231. godine *Cheresneu*, a i kasnije, primjerice: 1781/82. *Mala Czeressnyevicza*, *Velika Czeressnyevicza*).²⁰ Uzimajući u obzir oba kriterija, povijesni i dijalekatni, najpravičnija bi bila imena *Velika* i *Mala Čerešnjevica*.

8. GLASOVNA SKUPINA *tvj*

Na mjestu toga glasovnog skupa u suvremenom književnom jeziku imamo glas *ć* (npr. *lišće*, *smecće*). U kajkavskim govorima u tim primjerima, nakon gubitka poluglasa skup *tj* ostaje nepromijenjen (*listje*, *smetje*). Tako je i u podravskom ojkonimu *Zablatje*. U Akademijinu rječniku i na Karti zagrebačke nadbiskupije iz 1938. čitamo štokavski lik *Zablaće*, no danas je, ipak, u službenoj uporabi oblik sa skupom *tj*.

9. DVOČLANA IMENA

U Podravini je relativno mnogo sela koja u službenoj uporabi imaju dvočlano ime. Često su to sintagme s obrnutim poretком riječi imenica + pridjev (npr. *Subotica Podravska*, *Selnica Podravska*, *Novigrad Podravski*, *Globočec Ludbreški*, *Kloštar Podravski*...). Osjeća se da je tu pridjev dodan naknadno, da nije dio izvornoga ojkonima. Stanovnici tih sela u svakodnevnom govoru rabe isključivo jednočlana imena. Za neka se istoimena sela, a osobito za ona koja su se nalazila u neposrednoj blizini, ranije javila potreba za diferencijacijom, pa su se ustalila dvočlana imena s normalnim poretком riječi pridjev + imenica (npr. *Suha* i *Sirova Kata-*

¹⁹ Vidi: *Imenik naseljenih mjesta Hrvatske*, Čvor, Bjelovar 1993. i *Akademijin rječnik pod natuknicom Črešnjevica*.

²⁰ Vidi: *Comitatus Crisiensis*, str. 41.

lena, Velika i Mala Črešnjevica, Donje i Gornje Zdelice, Veliki i Mali Otok ...). Neka su se dvočlana imena mogla izbjeći da nisu kajkavske jezične osobine poštokavljivane (kao kod već spominjanog Kloštra Podravskoga).

Ojkonim Stari Gradac ima u gračanskom govoru (a i u svim susjednim govori-
ma) ekonomičniji jednočlani pluralni oblik *Graci* (gen. *Gracev*). On nije u homo-
nimnom odnosu ni s jednim drugim ojkonimom, što nije slučaj s vrlo čestim
imenom Gradac (četiri su mjesta s ovim imenom, a sastavni je dio i nekoliko
dvočlanih imena: Novi Gradac, Gradac Našički...)

10. ZAKLJUČAK

U nekim su dijelovima Podravine dijalekatne osobine u ojkonimima više, a u
nekima manje sačuvane i zastupljene. To je u izravnoj vezi s administrativnim
podjelama. Tako je npr. ojkonimija na durđevečkom području bila najviše podvr-
gnuta unifikaciji. Izvorni ojkonimi (*Čepelovec, Budrovec, Dinjevec, Kalnovec,*
Klošter, Kozarevec, Dolnje Zdelice...) nisu dobili službenu potvrdu, a stanovni-
cima su nametnuti štokavski likovi.

Na drugim su podravskim administrativnim područjima dijalekatne crte nešto
bolje zastupljene (čuva se sufiks *-ec* u *Đelekovec, Torčec, Sigetec...*), ali su po-
svuda vidljive posljedice unifikacije (*Sobotica* : *Subotica, Kotnjak* : *Kutnjak, Graci*
: *Stari Gradac...*) Mnoga su kajkavska mjesta uspjela zadržati ili vratiti svoja
izvorna imena,²¹ pa se nadam da će tako biti i u Podravini.

DIALECTAL FEATURES OF PODRAVINA PLACE-NAMES

Summary

In a large number of cases we can say that dialectal features of Podravina place-
names have not been preserved. Official place-names often differ from their origi-
nal dialectal forms. Only a part of place-names have retained some of their dialect-
tal characteristics.

²¹ Usp. Anđela Frančić, Međimurska ojkonimija i književni jezik, *Rasprave Zavoda za jezik*,
sv. 14, Zagreb 1988, str. 51-58.